

Mindaugas LANKAUSKAS

Lietuvos teisės instituto

Teisinės sistemos tyrimo skyriaus tyrėjas

Ankštoji g. 1A, LT-01109 Vilnius

El. p. *mindaugas.lankauskas@teise.org*

KORUPCIJOS RAIŠKA IR NESKAIDRUMAS LIETUVOS ŽINIASKLAIDOJE

Mokslo straipsnio objektas – korupcijos raiška ir neskaidrumas Lietuvos žiniasklaidoje. Pirmojoje straipsnio dalyje bendrai aptariamas korupcijos žiniasklaidoje fenomenas, jam būdingi bruožai, raiškos formos ir būdai įvairiose valstybėse, analizuojami gerosios praktikos pavyzdžiai kovojant su korupcija šioje srityje. Antrojoje straipsnio dalyje korupcijos raiška bei neskaidrumas nagrinėjami analizuojant konkretų Lietuvos atvejį. Atlikus teisinės bazės analizę, taip pat remiantis kokybinių interviu su ekspertais rezultatais, pateikiami pasiūlymai dėl galimų korupcijos prevencijos žiniasklaidos srityje priemonių.

Korupcijos raiška žiniasklaidoje yra sudėtingas reiškinys, kurio tyrimą apsunkina tai, jog jis yra ganėtinai latentinis. Laisva nuo įtakos žiniasklaida, skleidžianti objektyvią ir nešališką informaciją, yra labai svarbus demokratinės visuomenės elementas, todėl korupcija šioje srityje yra pavojingas reiškinys, galintis pakirsti visuomenės pasitikėjimą ne tik pačia žiniasklaida, bet ir demokratiniiais institutais apskritai. Negalima šio reiškinio vertinti kaip nereikšmingo, kadangi, kaip taikliai nurodė vienas iš tyrimo metu apklaustų ekspertų, korupcija visados pasireiškia kažkam darydama žalą, o kažkam sukurdamą naudą¹, tiek aiškiai apčiuopiamą, t. y. pamatuojamą remiantis tam tikrais kriterijais (pvz., reklamos už atitinkamą sumą užsakymas), tiek ir nematerialią, kuri yra sunkiai pamatuojama (pvz., korupcinės kultūros įsigalėjimas tam tikrame sektoriuje).

Mokslo darbų ar tyrimų šioje srityje nėra daug, iš naujesnių kaip svarbesnius

¹ Interviu su tyrimo dalyviu A.

galima paminėti Lietuvos teisės instituto mokslininkų atliktą korupcijos privačiame sektoriuje tyrimą², kurio vienas iš skyrių buvo skirtas būtent žiniasklaidos korupcijai, taip pat „Transparency International“ Lietuvos skyriaus iniciatyva atliktą Lietuvos atsparumo korupcijai tyrimą³. Toks dėmesio trūkumas iš dalies yra sąlygotas tos priežasties, jog būtent žiniasklaida, kaip visuomenės „sarginis šuo“, yra laikoma svarbia kovos su korupcija (ypač viešajame sektoriuje) dalyve, todėl jos pačios galimam korumpuotumui tenka mažesnis dėmesys. Kita priežastis – korupcija siaurąja prasme daugiausia yra siejama su viešuoju sektoriumi, todėl ir apie žiniasklaidos korupciją kalbama dažniausiai tik tais atvejais, kai vienu ar kitu būdu korupcinėse veikose dalyvauja ir viešojo sektoriaus atstovai. Tai patvirtina ir Specialiųjų tyrimų tarnybos (toliau – STT) pateikiama informacija, remiantis kuria 2015 metais 50 proc. įtariamųjų tarnybos iškeltuose ikiteisminiuose tyrimuose buvo politikai ir valstybės tarnautojai⁴.

Šio straipsnio kontekste korupcija yra suprantama plačiau – kaip galinti pasireikšti ir privačiame sektoriuje. Korupcinės veikos žiniasklaidos sektoriuje yra sunkiai įrodomos, tai parodo ir sėkmingų teisėsaugos tyrimų stoka. Pradėti ikiteisminiai tyrimai įprastai nutraukiami ar netgi nepradedami nesant pakankamai įkalčių. Pavyzdžiui, STT, įvertinusi kai kuriose visuomenės informavimo priemonėse pasirodžiusią informaciją dėl korupcijos žiniasklaidoje, paremtą „WikiLeaks“ medžiaga, nusprendė ikiteisminio tyrimo dėl duomenų stokos nepradėti⁵. Kaip ganėtinau naują atvejį, kuriame ikiteisminis tyrimas šiuo metu dar nėra baigtas, galima įvardyti įtarimus „Lietuvos ryto“ žiniasklaidos grupės vadovui G. Vainauskui davus didelės vertės kyšį politinės partijos „Tvarka ir teisingumas“ lyderiui R. Paksui mainais už tam tikro poveikio padarymą⁶. Nesant galimybės pasiremti teismų praktika ar kaip

² Ragauskas P., Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., Vitkutė E. A. Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014.

³ Lietuvos atsparumo korupcijai tyrimas. Autorių kolektyvas (autorių grupės vadovas – A. Čepas). „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2012.

⁴ Žr. statistiką, pateikiamą oficialiame STT tinklalapyje: <<http://www.stt.lt/lt/menu/nusikalTIMU-tyrimai/#turinys>>.

⁵ Žr.: STT nepradės tyrimo dėl „WikiLeaks“ pranešimų apie korupciją Lietuvos žiniasklaidoje // lrytas.lt, 2011 m. liepos 19 d. Prieiga per internetą: <<https://lietuvsdiena.lrytas.lt/-13110737601308872349-stt-neprad%C4%97s-tyrimo-d%C4%97l-wikileaks-prane%C5%A1im%C5%B3-apie-korupcij%C4%85-lietuvs-%C5%BEiniasklaidoje.htm>>. P. S. originalus STT pranešimas spaudai nebėra prieinamas virtualioje erdvėje, todėl pasitelktas antrinis šaltinis.

⁶ Žr.: STT: Gedvydas Vainauskas Rolandui Paksui siūlė kyšį dėl „Norfos“ parduotuvės // www.15min.lt, 2016 m. vasario 29 d. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuvalstt-gedvydas-vainauskas-rolandui-paksui-siule-kyssi-56-588997>>.

nors objektyviai išmatuoti korupcijos lygį, tai, jog šis sektorius visgi yra korumpuotas, daugiausia galima spręsti tik iš netiesioginių įrodymų – paskirų pranešimų visuomenės informavimo priemonėse, taip pat žurnalistų ar ekspertų nuomonių bei komentarų. Atsižvelgiant į tiriamos srities specifiką, tyrimo metodais pasirinkta mokslinės literatūros ir dokumentų analizė bei atlikti penki kokybiniai pusiau struktūruoti interviu⁷ su žinių šioje srityje turinčiais ekspertais (teisėsaugos atstovais, žurnalistais, nevyriausybinų organizacijų atstovais). Terminai „žiniasklaidos priemonės“ ir „visuomenės informavimo priemonės“ vartojami kaip sinonimai. Šiuo straipsniu siekiama identifikuoti Lietuvos žiniasklaidos sektoriaus pagrindinius probleminius aspektus, sudarančius prielaidas korupcinei ir neskaidriai veiklai, bei įvertinti galimybes užkirsti tokiai veiklai kelią.

I. KORUPCIJOS ŽINIASKLAIDOJE FENOMENAS, JAM BŪDINGI BRUOŽAI IR PREVENCIJOS PRIEMONĖS

Visų pirma aptartina, kas yra laikytina „korupcija“ ir „neskaidrumu“ šio straipsnio kontekste. Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – BK)⁸ toks terminas apskritai yra nevartojamas, įvairias korupcines veikas (pvz., BK 225 str. „Kyšininkavimas“, BK 226 str. „Prekyba poveikiu“, BK 227 str. „Papirkimas“) reglamentuojant XXXVIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“. Konkretus apibrėžimas pateiktas Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymo⁹ 2 straipsnyje, kuris skamba taip:

„Korupcija – valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens tiesioginis ar netiesioginis siekimas, reikalavimas arba priėmimas turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) sau ar kitam asmeniui už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal einamas pareigas, taip pat valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens veiksmai arba neveikimas siekiant, reikalaujant turtinės ar kitokios asmeninės naudos sau arba kitam asmeniui ar šią naudą priimant, taip pat tiesioginis ar netiesioginis siūlymas ar suteikimas valstybės tarnautojui, jam prilygintam asmeniui turtinės ar kitokios asmeninės naudos (dovanos, paslaugos, pažado, privilegijos) už atlikimą arba neatlikimą veiksmų pagal valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens einamas pareigas, taip pat tarpininkavimas darant šioje dalyje nurodytas veikas.“

„Neskaidrumo“ sąvoka savo ruožtu įstatymuose nėra apibrėžta, tačiau paminė-

⁷ Už interviu atlikimą ir surinktos informacijos apdorojimą autorius dėkoja Lietuvos teisės instituto Teisinės sistemos tyrimo skyriaus specialistui Pauliui Mačioniui.

⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741.

⁹ Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas // Žin., 2000, Nr. 41-1162.

tinus Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutarimas, kuriame buvo analizuojamas skaidrumas valstybės tarnybos kontekste¹⁰. Šiame nutarime skaidrumas apibrėžtas kaip viešosios valdžios institucijų ir pareigūnų veiklos principas, kuris „<...> suponuoja informacijos sklaidą ir komunikavimą, atvirumą ir viešumą (tiek, kiek tai nekenkia kitoms teisės saugomoms vertybėms), atskaitingumą atitinkamai bendruomenei ir sprendimus priimančių pareigūnų atsakomybę už tuos sprendimus, taip pat tai, kad priimami sprendimai turi būti pagrįsti, aiškūs, kad juos, iškilus reikalui, būtų galima racionaliai motyvuoti; kiti asmenys turi turėti galimybę tuos sprendimus nustatyta tvarka ginčyti <...>“. Nepaisant to, kad nutarimo kontekstas buvo specifinis (valstybės tarnyba), matyt, galima teigti, jog skaidrumo antonimas neskaidrumas yra priešinga veikla nutarime apibrėžtai, t. y. ribota informacijos sklaida, uždarumas, viešumo ir atskaitingumo stoka, neaiški atsakomybė ir t. t. Konstitucinis Teismas pabrėžė neskaidrumo ir korupcijos sąsajas, nurodydamas, kad „<...> valstybės tarnybos skaidrumas yra būtina prielaida neįsigalėti korupcijai, protekcionizmui, vienu asmenų diskriminavimui ir privilegijų teikimui kitiems <...>“. Taigi, skirtingai nuo korupcijos, neskaidrumas pats savaime nėra laikytinas nusikalstama veika, tačiau skaidrumo trūkumas sudaro sąlygas korupcinėms veikoms suvežti.

Straipsnyje analizuojama korupcijos ir neskaidrumo raiška žiniasklaidoje, kurios didžiausią auditoriją turinčios priemonės (išskyrus nacionalinį transliuotoją) priskirtinos privačiam sektoriui. Vadovaujantis aukščiau pateiktu korupcijos apibrėžimu, korupcinėmis veikomis galėtų būti laikomi tik tie atvejai, kai tame dalyvauja valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo. Tokiai sampratai pritarė ir kai kurie apklausti ekspertai¹¹. Šio straipsnio tikslas nėra detali korupcijos sampratos analizė, be to, tokia analizė jau buvo atlikta Lietuvos teisės instituto tyrime dėl korupcijos privačiame sektoriuje, todėl nėra reikalo kartotis¹². Šio straipsnio objektas yra platesnis, todėl vadovujamasi ir platesne korupcijos samprata – kaip piktnaudžiavimu suteikta galia siekiant asmeninės naudos¹³, nepaisant to, ar tai vyksta

¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutarimas byloje Nr. 24/07 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta483/content>>.

¹¹ Pavyzdžiui, anot vieno iš jų: „*Tai labiau galėtų būti savininkai (korupcines veikas vykdančios subjektai – aut. past.), o ne patys žurnalistai. Korupcijos požymiai, kurie dažniausiai būdingi politikams ar ūkio subjektams, yra priskiriami žiniasklaidai <...> Tai, ką mes vadiname žiniasklaidos korupcija, reikėtų priskirti prie žiniasklaidos savireguliacijos problematikos ir jos skaidrumo. Taip pat standartų laikymosi, kuriuos žiniasklaidai išpareigoja laikytis priimdama etikos kodeksus.*“ Interviu su tyrimo dalyviu D.

¹² Ragauskas P., Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., Vitkutė E. A. Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014, p. 9–20.

¹³ Žr. „Transparency International“ tinklalapyje pateikiamą apibrėžimą: <<https://www.transparency.org/what-is-corruption#define>>.

viešajame, ar privačiame sektoriuje. Pažymėtina, jog BK 230 str. 3 d.¹⁴ norma numato galimybę valstybės tarnautojams prilyginti asmenis, kurie dirba ar eina pareigas viešajame ar **privačiame juridiniame asmenyje**, turi atitinkamus administracinius įgaliojimus, veikia juridinio asmens vardu ar teikia viešąsias paslaugas ir t. t. Tiesa, kaip nurodo A. Abramavičius ir G. Švedas, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija, „<...> *privataus ūkio subjekto vadovas ar kitas darbuotojas gali būti prilygintas valstybės tarnautojui tuo atveju, kai nustatoma ne tik formalioji einamų pareigų atitiktis BK 230 straipsnyje nurodytiems požymiams, bet ir padarytų veiksmų reikšmingumas valstybės tarnybai ar viešiesiems interesams* <...>“¹⁵. Tokiu būdu privataus juridinio asmens, pvz., visuomenės informavimo priemonės vadovo ar redaktoriaus veika išimtinai privačiame sektoriuje (tarkim, su verslo subjektais ar kitomis visuomenės informavimo priemonėmis), kuri formaliai galėtų atitikti vieną iš BK XXXIII skyriuje nurodytų sudėčių, automatiškai tokia nėra laikoma, reikėtų dar įrodinėti reikšmingumą valstybės tarnybai ar viešiesiems interesams. Tie, kas labiau linkę pritarti siauresnei normatyvinei korupcijos sampratai, piktnaudžiavimą galia privačiame sektoriuje, kai į šiuos santykius nėra įsitraukę viešojo sektoriaus subjektai, gali įvardyti ir kaip tiesiog neskaidrią ar neetišką veiklą.

Korupcija žiniasklaidoje pasižymi skirtinga struktūra, intensyvumu ir dinamika įvairiuose pasaulio regionuose bei valstybėse. Akivaizdu, kad egzistuoja didžiuliai skirtumai tarp, pavyzdžiui, padėties trečiojo pasaulio šalyse ir brandžiose Vakarų demokratijose. Atitinkamai ir korupcinė rizika bei nusizengimai etikai pasižymi skirtingu pobūdžiu. Pavyzdžiui, Etiškos žurnalistikos tinklo 2015 metais atliktoje situacijos 18 įvairių pasaulio valstybių apžvalgoje nurodoma, jog tokiose valstybėse kaip Egiptas ar Turkija žiniasklaida vaidina svarbų vaidmenį politinėje kovoje, o Ukrainoje bei Indijoje užsakomoji žurnalistika yra plačiai paplitęs įrankis, kurį politikai naudoja rinkimų metu. Nigerijoje, Filipinuose ir Kolumbijoje nestabilios žiniasklaidos darbuotojų darbo sąlygos sudaro geras galimybes vystyti korupcijai, „vokeliams“, o reporteriams bei redaktoriams yra slaptai mokama gryniaisiais. Kaip bendra tendencija išskiriama tai, kad stiprėja priklausomybės nuo politinės ir korporatyvinės galios kultūra. Kai kurie žiniasklaidos priemonių savininkai turi savo verslo bei politinę darbotvarkę ir dėl to daug žurnalistų ir redaktorių sutinka su

¹⁴ „<...> *Be to, valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo, kuris dirba arba kitais įstatyme numatytais pagrindais eina pareigas viešajame arba privačiame juridiniame asmenyje ar kitoje organizacijoje arba verčiasi profesine veikla ir turi atitinkamus administracinius įgaliojimus, arba turi teisę veikti šio juridinio asmens ar kitos organizacijos vardu, arba teikia viešąsias paslaugas, taip pat arbitras arba prisiekusysis* <...>.“

¹⁵ Abramavičius A., Švedas G. Valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo kaip nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas. ISSN 2029-4239 (online). Teisės apžvalga, Law review No. 2(14), 2016, p. 206 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/32456/ISSN2029-4239_2016_N_2_14.PG_194-209.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

žiniasklaidos darbo praktika, kuri skatina neetišką žurnalistiką¹⁶.

Kaip teigiama mokslinėje literatūroje, skirtoje žiniasklaidos transformacijoms pokomunistinėse valstybėse, žiniasklaidos korupcija yra sisteminis fenomenas daugelyje valstybių, kurios politinėje plotmėje yra laikomos santykinai laisvomis ir pliuralistinėmis. Sisteminės žiniasklaidos korupcijos indikatoriais laikytini tokie jos veiklos bruožai: neskaidrūs savininkai, t. y. nėra aišku, kam iš tiesų priklauso žiniasklaidos priemonė; dauguma žiniasklaidos priemonių neišsilaiko ilgesnį laikotarpį; nereikšminga koreliacija tarp reklamos ir reitingų; persotinta žiniasklaidos rinka; dideli skirtumai tarp antraščių ir tekstų turinio; tiesioginės ar netiesioginės vyriausybės subsidijos; formalių ar neformalių etikos normų stoka¹⁷. Tiesa, reikia atkreipti dėmesį, jog šie bruožai, anot autorės, būdingi „ydingai“ (angl. *vicious*) žiniasklaidos rinkai, o Centrinės ir Rytų Europos šalyse egzistuoja įvairių konfigūracijų tarp ydingos ir realiai konkurencingos žiniasklaidos rinkos. Iš pirmo žvilgsnio Lietuvos žiniasklaidos sektoriui ydingos žiniasklaidos rinkos bruožai (ar bent jau dauguma iš jų) nėra itin būdingi, pagrindinės žiniasklaidos priemonės yra stabilios ir veikia gana ilgą laiką, jų savininkai yra aiškūs, o žiniasklaidos etika reglamentuota (kiek etikos normos yra veiksmingos, čia jau kitas klausimas). Tiesa, tam tikrų sisteminės korupcijos apraiškų galima aptikti, kadangi reklamos rinka nėra didelė, todėl konkurencija šioje srityje yra intensyvi, taip pat kai kuriose visuomenės informavimo priemonėse straipsnių antraščių turinys ženkliai skiriasi nuo tekstų turinio, kai kurios iš jų yra aiškiai klaidinančios, pasitaiko tendencingos informacijos sklaidos ar reikšmingos informacijos nutylėjimo atvejų.

Šiame kontekste derėtų pabrėžti, jog žiniasklaida neatsiejama nuo visuomenės, yra savotiškas jos atspindys, todėl ir korupcijos srityje didelių skirtumų būti neturėtų. Būtų naivu galvoti, kad žiniasklaida dirba visiškai skaidriai, jeigu matyti, kad korupcijos lygis valstybėje yra gana aukštas. Kaip nurodo A. Mungiu-Pippidi, „<...> žiniasklaidos korupcija gali būti aptinkama ten, kur egzistuoja sisteminė korupcija visuomenėje. Nors kai kurios žiniasklaidos priemonės gali bandyti kovoti su korupcija, žiniasklaidos sistema kaip visuma tiksliai atspindės visuomenės kaip visumos būklę <...>“. Pažymėtina, kad optimistai visada akcentuoja tik vieną medalio pusę – laisvos spaudos indėlį mažinant korupciją, nors praktikoje egzistuoja didelė tikimybė, kad korumpuotoje visuomenėje ir žiniasklaida bus korumpuota¹⁸.

¹⁶ *White A.* (ed). *Untold Stories: How Corruption and Conflicts of Interest Stalk the Newsroom*. Ethical Journalism Network, London, 2015, p. iii.

¹⁷ *Mungiu-Pippidi A.* *Freedom without Impartiality. The Vicious Circle of Media Capture*. Chapter 3, p. 33, 36. Cituota iš: *Gross P., Jakubowicz K.* (eds). *Media Transformations in the Post-Communist World. Eastern Europe's Tortured Path to Change*. Lexington Books, 2013.

¹⁸ *Ibid.*, p. 36–37.

Tokiu būdu vienas iš **netiesioginių rodiklių** vertinant („matuojant“ turbūt būtų per skambiai pasakyta) korupcijos žiniasklaidoje lygį yra tyrimai bei duomenys apie korupcijos visoje visuomenėje išsisklaidymą. Tiesa, tai gali duoti tik labai apytikslų suvokimą, kadangi korupcijos raiška įvairiuose sektoriuose pasiskirsčiusi netolygiai.

Mokslinė literatūra apie žiniasklaidą ir korupciją iš esmės orientuota į žiniasklaidos vaidmenį kovojant su korupcija. Moksliniai tyrimai apie korupciją *pačioje* žiniasklaidoje bei visuomenės suvokimas apie tai yra ribotos apimties, tačiau yra bendras sutarimas dėl to, kad nepriklausomumas, teisinė apsauga, profesionalus valdymas ir ekonominis gyvybingumas yra esminiai veiksniai užtikrinant atskaitingą, atsakingą ir etišką žiniasklaidą¹⁹.

Žiniasklaidos korupcija pasireiškia veiksmais ir procesais, kurie kenkia individams, organizacijoms ir pačiai žiniasklaidai tinkamai atlikti savo funkcijas. Kadangi žiniasklaida yra viena iš esminių atramų kovojant su korupcija dėl galimybių atskleisti ir paviesti įvairius piktnaudžiavimus, jos korupcija yra ypač žalingas reiškinys²⁰. Mokslinėje literatūroje išskiriami įvairūs žiniasklaidos korupcijos tipai ir formos, pvz., H. Spence'as išskiria tokius **tipus** kaip:

- išgalvotos naujienos (dažnai sumaišant tikrus faktus su pramanytais);
- šališkos naujienos, kai įprastai naudojami „neįvardyti šaltiniai“ (taip pat įskaitant ir savicenzūrą, kai tam tikra suinteresuotai pusei nenaudinga informacija yra nuslepiama);
- užsakomosios naujienos arba straipsniai²¹.

Kaip interesų konflikto sąlygotos savicenzūros pavyzdį šiame kontekste galima paminėti atvejį, kai 2015 metais vienas iš žinomų politinėmis temomis rašančių žurnalistų P. Osborne'as paliko savo darbą *Daily Telegraph*, apkaltinęs dienraščio administraciją cenzūravus straipsnius apie HSBC, pagrindinį reklamdavį, kuris tuo metu buvo išsipainiojęs į mokesčių skandalą²².

Tyrime apie korupciją privačiame sektoriuje Lietuvos teisės instituto mokslininkai kaip būdingiausias korupcijos pasireiškimo Lietuvos žiniasklaidoje **formas** išskyrė:

- neskaidrią (paslėptą) reklamą;

¹⁹ Mendes M. Overview of Corruption in the Media in Developing Countries. Transparency International, 2013, p. 1.

²⁰ Spence H. E., Alexandra A., Quinn A., Dunn A. Media, Markets and Morals. Willey-Blackwell, 2011, p. 12.

²¹ Spence H. E. Corruption in the Media. Chapter 18, p. 453–480. Cituota iš: Ablander S. M., Hudson S. The Handbook of Business and Corruption. Cross-Sectional Experiences. Emerald Publishing Limited, 2017.

²² White A. (ed). Untold Stories: How Corruption and Conflicts of Interest Stalk the Newsroom. Ethical Journalism Network, London, 2015, p. iii.

- nenaudingos informacijos sulaikymą (neskelbimą) arba retušavimą;
- asmenų šmeižimą bei kitokį susidorojimą ar kenkimą jų interesams;
- turto prievartavimą, žmogaus veiksmų laisvės varžymą, šantažą²³.

Kaip matyti, korupcija žiniasklaidoje gali pasireikšti įvairiais veiksmais (ar neveikimu), už kuriuos gali būti tiek tiesiogiai (pvz., sumokant grynaisiais), tiek ir netiesiogiai (pvz., užsakant reklamos visuomenės informavimo priemonėje, priimant jai palankius ar konkurentams nepalankius sprendimus ir t. t.) atlyginama. Sritis yra gana latentiška, kadangi sunku nustatyti abejonių keliančios konkrečios informacijos ar bendrų informacijos skelbimo tendencijų motyvus²⁴.

Nesant tvirtų įrodymų, nėra patikimų būdų nustatyti, ar atitinkamas straipsnis yra užsakytas, ar tiesiog yra visuomenės informavimo priemonės žurnalisto nuomonė. Įtarimų gali kelti ir nepasirašyti straipsniai, kadangi tokiu būdu siekiama išsisukti nuo atsakomybės (kai kuriais atvejais galbūt tai ir pateisinama kaip būdas išvengti asmeninės vendetos), tačiau ar tai įrodo, kad straipsnis yra užsakytas ar šališkas? Konkretūs politikai gali būti kviečiami į TV laidas ar jų straipsniai publikuojami konkrečioje visuomenės informavimo priemonėje ne dėl to, kad „nusipirko eterį“, o, tarkim, dėl to, kad jų pažiūros bei politinė linija žiniasklaidos priemonės savininko ar redaktoriaus yra vertinama palankiau nei kitų. Šiuo atveju galbūt ir galima įžvelgti tam tikrų etinių pažeidimų (neužtikrinama nuomonių įvairovė), tačiau tai nėra korupcinio pobūdžio veika. Kaip pagrindiniai korupcinių veikų iniciatoriai žiniasklaidoje išskirtinos keturios asmenų grupės: politikai; privatus verslas; visuomenės informavimo priemonių atstovai; įvairūs tarpininkai (būdų išspręsti klientui iškilusias problemas ieškantys viešųjų ryšių konsultantai ir kt.)²⁵. Plačiau šių grupių atstovų santykiai su žiniasklaida bus analizuojami II straipsnio dalyje.

Kokiais būdais galėtų būti kovojama su korupcija žiniasklaidoje? „Transparency International“ ekspertų nuomone, visų pirma šalių vyriausybės turėtų sukurti ir įgyvendinti teisinius instrumentus, skatinančius žiniasklaidos priemonės valdymo skaidrumą, atskleidžiant jų savininkus bei valdymo struktūras žiniasklaidos savireguliacijos ar valdžios institucijoms, tokia informacija turėtų būti prieinama ir aiški visuomenei. Antra, siekiant išvengti neskaidraus finansavimo, žiniasklaidos priemonės vyriausybės įstaigoms, žiniasklaidos priežiūros ir mokesčių institucijoms turėtų būti įpareigos atskleisti savo finansinę informaciją, ypač susijusią su pajamų šaltiniais. Trečia, pačios žiniasklaidos priemonės turėtų skatinti žurnalistus,

²³ *Ragauskas P., Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., Vitkutė E. A.* Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014, p. 30–31.

²⁴ *Ibid.*, p. 31.

²⁵ *Ibid.*

redaktoriaus ir kitus asmenis savo darbe laikytis etinių standartų. Tai gali būti daroma pasitelkiant įvairias priemones, pavyzdžiui, mokymus darbuotojams, etikos kodeksus, sankcijas už atitikties pažeidimus ar užtikrinant pranešėjų apsaugą²⁶. Labai svarbu, kad žiniasklaidos priemonės susitartų dėl vidinių taisyklių, užtikrinančių visišką mokamo turinio atskleidimą, ir kad ši medžiaga turėtų būti aiškiai atskirta nuo žurnalistų bei redaktorių nepriklausomai nuo sukurto turinio²⁷. Kaip teigė vienas iš kalbintų ekspertų: „*Svarbu, kad pati žiniasklaida būtų skaidri, redakcijoms būtinos procedūros, korporatyvinė kultūra, kuri pirmiausia akcentuotų misiją* (šviečiamąją – aut. past.), *o tik po to komerciją. Iškomunikuoti skaidrumo principai leistų žurnalistams prižiūrėti vieniems kitus.*“²⁸

Papildomai galima paminėti tokias priemones kaip žiniasklaidos priemonių atskaitomybės skatinimą, tiriamosios žurnalistikos plėtrą, konferencijų organizavimą bei žurnalistų profesinius tinklus. Tiriamoji žurnalistika šiuo atveju yra ypač svarbi, kadangi viena iš būtinų sėkmingos kovos su žiniasklaidos korupcija prielaidų yra pačių žiniasklaidos priemonių vykdomas jos demaskavimas bei viešinimas²⁹. Tiriamosios žurnalistikos plėtra gali būti vykdoma įvairiomis priemonėmis, viena iš jų yra **mokymų** organizavimas ir **stipendijų** skyrimas. Įvairios organizacijos yra sukūrusios mokymų modulius, skirtus žurnalistų, kurie domisi korupcijos tyrimu, gebėjimams stiprinti. Tais atvejais, kai žurnalistams jų darbovietė neskiria pakankamai lėšų atskirų atvejų tyrimui, stipendijų skyrimas gali padėti plėtoti tiriamąją žurnalistiką. Kitos, jau minėtos, priemonės yra žinių apie tiriamąją žurnalistiką sklaida organizuojant tarptautines **konferencijas** bei kuriant **profesinius tinklus**. Pavyzdžiui, galima paminėti Lotynų Amerikoje nuo 2000 m. veikiančią „Žurnalistai prieš korupciją“ programą, kuri buvo pradėta vienos Salvadoro nevyriausybines organizacijos. Ši organizacija skatina straipsnių, informacijos, kontaktų ir resursų mainus tarp Lotynų Amerikos žurnalistų, tyrinėjančių korupciją. Taip pat egzistuoja įvairios žurnalistų organizacijos, kurios veikia siekdamos užtikrinti skleidžiamos informacijos kokybę, atribojant save nuo žiniasklaidos priemonių. Pavyzdžiui, 100

²⁶ *Cordero M. S.* Three Ways to Fight Corruption in The Media. 2016 m. lapkričio 18 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.org/news/feature/three_ways_to_fight_corruption_in_the_media>.

²⁷ *White A.* (ed). *Untold Stories: How Corruption and Conflicts of Interest Stalk the Newsroom*. Ethical Journalism Network, London, 2015, p. v.

²⁸ Interviu su tyrimo dalyviu B.

²⁹ *Fighting Corruption in the Media*. Association of Accredited Public Policy Advocates to the European Union. 2016 m. rugsėjo 24 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/fighting-corruption-media>>.

reporterių³⁰ yra organizacija, kuri jungia rašančius apie korupciją žurnalistus iš įvairių pasaulio valstybių³¹.

II. KORUPCIJA IR NESKAIDRUMAS LIETUVOS ŽINIASKLAIDOJE: RAIŠKOS FORMOS IR PREVENCINĖS PRIEMONĖS

Kaip jau minėta, mokslinės literatūros ar tyrimų, skirtų žiniasklaidos korupcijai Lietuvoje, nėra daug. Esminis empirinis tyrimas šioje srityje yra 2007 m. vykdyto projekto „Skaidresnės žiniasklaidos link“ atliktas tyrimas siekiant įvertinti Lietuvos žiniasklaidos skaidrumą, kurio metu buvo apklausti Lietuvos įmonių, kuriose dirba daugiau nei 10 darbuotojų, vadovai ir atstovai (N=502)³². Akivaizdu, kad per 10 metų šioje srityje galėjo įvykti didelių pokyčių, tačiau kol kas nėra galimybės to patikrinti, kadangi daugiau panašaus pobūdžio tyrimų atlikta nebuvo. Remiantis šio tyrimo metu gautais duomenimis galima konstatuoti, jog žiniasklaida laikoma gana įtakinga jėga, pavyzdžiui, net 91,1 proc. respondentų manė (t. y. atsakė „visiškai tikiu“ arba „greičiau tikiu“), kad nepalankios publikacijos apie asmenį arba įmonę gali tą asmenį sužlugdyti. Paklausti apie atskirų institucijų korumpuotumo lygį, 66,1 proc. respondentų nurodė, kad žiniasklaida korumpuota, o 13,1 proc. – kad labai korumpuota. Šiuo atžvilgiu blogiau vertinama institucija nei žiniasklaida, respondentų nuomone, buvo tik valdžia³³. Kaip neoficialų šaltinį, kuriame buvo aptariama korupcija Lietuvos žiniasklaidoje, galima paminėti ir 2007 metų organizacijos „WikiLeaks“ nutekintą dokumentą, kuriame buvo teigiama, kad neva kai kurios visuomenės informavimo priemonės, ypač dienraščiai, reikalauja kyšių iš politikų bei verslininkų už jų atžvilgiu pozityvaus turinio sklaidą, kitu atveju grasinama paskleisti neigiamą informaciją. Kaip teigiama minėtame dokumente, žiniasklaidos korupcija daro žalą pasitikėjimui ja, kenkia Lietuvos demokratinėms institucijoms bei baugina politikus, verslininkus ir pilietinę visuomenę. Pateikiama įvairių pavyzdžių, kokie yra atskirų dienraščių „įkainiai“ bei praktika³⁴. Tiesa, ši informacija vertintina kritiškai, kadangi nėra oficiali

³⁰ Žr. <<https://100r.org/>>.

³¹ Mendes M. Overview of Corruption in the Media in Developing Countries. Transparency International, 2013, p. 1.

³² Juozapavičius R. (sud.). Žiniasklaidos skaidrumas. Straipsnių rinkinys. „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Eugrimas, 2007.

³³ *Ibid.*, p. 6.

³⁴ Lithuania's Corrupt Media Hurts Everyone, Including U.S. Businesses. Public Library of U.S.

ar patikrinta, be to, ir Specialiųjų tyrimų tarnyba, įvertinusi minėtą dokumentą, nusprendė, kad pradėti ikiteisminiam tyrimui nepakanka duomenų³⁵. Be to, net ir darant prielaidą, kad paviėšinta informacija turi realaus pagrindo, manytina, kad šiuo metu ji yra iš dalies praradusi aktualumą, turint omenyje pokyčius, kurie per tą laiką įvyko Lietuvos žiniasklaidos struktūroje.

Subjektai, darantys įtaką žiniasklaidos priemonių veiklos skaidrumui

Ekspertų nuomone, paslėpta politinė reklama ir šiuo metu išlieka viena iš dažniausiai pasireiškiančių korupcijos žiniasklaidoje formų, o didžiausią įtaką neskaidriai žiniasklaidos veiklai turi tokie subjektai, kaip verslas ir politikai, nuo kurių žurnalistai visada bus priklausomi³⁶. Vienas iš apklaustų tyrimo dalyvių ypač pabrėžė **politikų vaidmenį**, kurių keliami grėsmė skaidriai žiniasklaidos veiklai yra itin didelė³⁷. **Verslo** keliamas spaudimas žiniasklaidai vieno iš ekspertų buvo pateiktas kaip neišvengiamas reiškinys, tačiau stipriai priklausantis nuo pačios visuomenės informavimo priemonės dydžio ir redakcijos požiūrio³⁸. Politikai ir verslas gali bandyti veikti žiniasklaidą tiek kartu, tiek ir atskirai, bet pastarasis atvejis yra daugiau išimtis nei taisyklė. Kaip viena iš pavojingiausių ir populiariausių schemų ekspertų buvo išskirtas vadinamasis **oligarchinis trikampis**, kai išvien veikia politikai, verslas ir žiniasklaidos priemonės³⁹.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys ir į skaidrumo stoką žiniasklaidos organizacijų

Diplomacy. 2007 m. rugsėjo 13 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://wikileaks.org/plusd/cables/07VILNIUS648_a.html>.

³⁵ Jackevičius M. Dėl „WikiLeaks“ paviėšintos galimos korupcijos žiniasklaidoje STT tyrimo nepradės. 2011 m. liepos 19 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/verslas/medija/del-wikileaks-paviesintos-galimos-korupcijos-ziniasklaidoje-stt-tyrimo-neprades.d?id=47756927>>.

³⁶ Interviu su tyrimo dalyviu A.

³⁷ „Didžiausią įtaką daro politikai, nes jie yra dvigubai pavojingesni už verslininkus. Jie valstybės vardu kompromituoja žiniasklaidą ir tokiu elgesiu falsifikuoja savo elgesį visuomenės akyse papirkdami žiniasklaidą. Tokia korupcija yra pavojingiausia, nes mes atsirandam kreivų veidrodžių karalystėje su nesąžiningų žurnalistų pagalba.“ Interviu su tyrimo dalyviu B.

³⁸ „Verslas visada spaudžia. Priklausomai nuo priemonės, kiek ji leidžiasi, kuo žiniasklaida didesnė, kiek ji turi didesnę auditoriją, tuo mažiau paspaus verslas. Viskas priklauso nuo administracijos, nes visi redaktoriai nori dirbti normalų darbą – nori viešinti problemas <...> Būna atveju, kai atitraukia didžiulį spaudimą, nes nepasidavė (žiniasklaidos priemonė – aut. past.) spaudimui.“ Interviu su tyrimo dalyviu C.

³⁹ „<...> atskleidė, kokio pobūdžio bendradarbiavimas tarp verslo ir žiniasklaidos bei politikų. Man šis mechanizmas atrodo ganėtinai tipinis, kai žiniasklaidos priemonės su tokiais pačiais modeliais įkliūna, kur figūruoja politikai (ar jų žmonės) ir verslas. Pavojingiausios schemas, kai dalyvauja ne tik žiniasklaidos priemonės su politikais, bet ir verslas. Toks trikampis, kuris yra vadinamas oligarchiniu trikampiu. Pavojingiausia ir populiariausia schema.“ Interviu su tyrimo dalyviu D.

valdymo srityje, kadangi Lietuvos žiniasklaidos sistemos nuosavybės subjektų santykiai yra paviešinami tik iš dalies, o vidinės redakcijų elgsenos normos bei taisyklės dažniausiai nėra suformuluotos⁴⁰. Kaip nurodoma mokslinėje literatūroje, nepaisant tam tikro teisinio reguliavimo, nei visuomenės informavimo priemonių savininkai, nei jų ryšiai su verslo subjektais, nei gaunamos pajamos (jų struktūra) visuomenei nėra tinkamai prieinama⁴¹. Kaip pabrėžė vienas iš ekspertų, žiniasklaidos priemonės veikla yra ypač problemiška, kai jos savininkas yra politikas⁴². Kito eksperto komentare buvo pabrėžtas ydingas savininkų, kaip *de facto* redaktorių, vaidmuo ir teigiami pokyčiai, kuriuos šioje srityje įneša užsienio kapitalo įmonės⁴³.

Kaip geroji praktika žiniasklaidos priemonių valdymo skaidrumo srityje paminėtina „Transparency International“ Lietuvos skyriaus nuo 2013 metų vykdoma iniciatyva S.T.I.R.NA, t. y. internetinis tinklalapis, kuriame pateikiama informacija apie žiniasklaidos priemonių savininkus. Čia skelbiama informacija, kurią pagal Visuomenės informavimo įstatymo⁴⁴ 24 straipsnio nuostatas žiniasklaidos priemonės teikia Kultūros ministerijai, bei duomenys, kuriuos remdamasi šiuo įstatymu kaupia Lietuvos radijo ir televizijos komisija⁴⁵. Šiame tinklalapyje galima pamatyti grafiškai pateikiamas žiniasklaidos organizacijų valdymo struktūras⁴⁶. Tiesa, informacijos apie savininkus, ekspertų nuomone, vis dar trūksta, vartotojui sunku identifikuoti tikruosius žiniasklaidos priemonių savininkus, o pačios visuomenės informavimo priemonės šioje srityje yra gana vangios⁴⁷. Taigi, šioje srityje galima būtų tobulinti

⁴⁰ Lietuvos atsparumo korupcijai tyrimas. Autorių kolektyvas (autorių grupės vadovas – A. Čepas). „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2012, p. 226–227, 231–232.

⁴¹ Ragauskas P., Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., Vitkutė E. A. Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014, p. 37.

⁴² „Man visada kelia įtarimą, kai savininkas yra politikas ar su politika susijęs asmuo arba verslo struktūros dalyvis. Jo statusas lemia visuomenės nuomonės formavimą.“ Interviu su tyrimo dalyviu B.

⁴³ „Savininkai – vienareikšmiškai savininkai, viskas priklauso nuo jų, ypač kai savininkai yra *de facto* redaktoriai. Šiuo metu situacija pakitusi į gerąją pusę. Kuo daugiau užsienio kapitalo, tuo geriau. Tai atneša kitokių skaidrumo standartus. Skandinavai turi savo etikos kodeksus ir jaučia socialinę atsakomybę.“ Interviu su tyrimo dalyviu C.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Žin., 1996, Nr. 71-1706.

⁴⁵ Žr.: <<http://stirna.info/pages/apie>>.

⁴⁶ Žr., pvz., UAB „Lietuvos rytas“ 2016 metų valdymo struktūrą: <<http://stirna.info/owners/uab-lietuvos-rytas/2016>>.

⁴⁷ „<...> problema yra teisės normų taikymas. Pagal Visuomenės informavimo įstatymą Kultūros ministerija ir Radijo ir televizijos komisija kaupia duomenis apie žiniasklaidos valdytojus. Duomenys apie žiniasklaidą

įstatyminį reguliavimą, visuomenės informavimo priemonėms nustatant pareigą pateikti reikiamą informaciją apie jų valdymą ne tik oficialioms institucijoms, tačiau ir oficialiuose visuomenės informavimo priemonių tinklalapiuose.

Korupcinės rizikos ir probleminės sritys Lietuvos žiniasklaidoje

Taigi aukščiau buvo minimos pagrindinės subjektų grupės, kurios daro įtaką korumpuotai ir neskaidriai žiniasklaidos veiklai. O kalbant apie formas, kuriomis tokia veikla turi didžiausias galimybes reikštis, ir problemines sritis, ekspertų ir mokslininkų nuomonės išsiskiria. Kaip nurodoma anksčiau minėtame Lietuvos teisės instituto tyrime, dvi pagrindinės korupcijos žiniasklaidoje išplitimą lemiančios problemos yra **klientelizmas** bei **skaidrumo stoka ir interesų neatskleidimas**⁴⁸. Antroji problema susijusi su jau aptarta žiniasklaidos priemonių valdymo skaidrumo problema. Kalbant apie siauresnes, konkretesnes sritis, lietuviškame kontekste kaip pagrindinę problemą ir klientelizmą skatinantį veiksnių mokslininkai išskyrė **viešojo administravimo subjektų administruojamas viešinimui skirtas (daugiausia Europos Sąjungos struktūrinės paramos) lėšas**, kur tvyro bendras neskaidrumo fonas ir paprastai laikoma, kad visos viešinimui skirtos išlaidos yra su didesniu ar mažesniu šėšėliu⁴⁹.

Ankstesnio tyrimo išvadoms pritarė dauguma ir šio tyrimo metu apklaustų ekspertų, anot kurių, korupcijos išraiškos žiniasklaidoje dažniausiai ir yra susijusios su viešinimo paslaugomis, konkursais. Kaip nurodo vienas iš jų, „*politikai stengdavosi sukurti konkursus, kurie tenkintų visas iš dalyvaujančių šalių – tam tikrą žiniasklaidos priemonę. Ten dominuoja, kad laimi trys ar keturios žiniasklaidos priemonės <...> Viešinimo pinigai patapo korupciniais pinigais, nes politikams paranku turėti korumpuotą ir neprincipingą žiniasklaidą*“⁵⁰. Kitas ekspertas paantrino nurodęs, kad „*žiniasklaidą korumpuotis skatino valstybės ar valstybės valdomų ES fondų viešinimo pinigai – valstybiniai užsakymai. Didžiausią žalą padaręs reiškinyss per Lietuvos istoriją*“, kadangi politikai išnaudodavo šias lėšas įvaizdžiui gerinti arba reklamai, tam kaip

nėra tikrinami, o su radiju ir televizija susijusi informacija yra patikima. Žiniasklaidos priemonės turėtų atnaujinti duomenis apie valdytojus, tačiau praktikos atnaujinti duomenis nėra <...> Kultūros ministerija turi iniciatyvą keisti Visuomenės informavimo įstatymą dėl savininkų, tačiau žiniasklaidos priemonės prieštarauja ir tas projektas lėtėja <...> Iki 2000 ar 2001-ųjų žiniasklaidos priemonėms buvo privaloma deklaruoti savo ryšius su ūkio subjektais <...> Paskui ta nuostata buvo panaikinta. Būtų labai gerai, jei ši nuostata būtų sugrąžinta.“ Interviu su tyrimo dalyviu E.

⁴⁸ Ragauskas P., Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., Vitkutė E. A. Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014, p. 21.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ Interviu su tyrimo dalyviu B.

tarpininkus panaudodami viešųjų ryšių agentūras ir taip iškreipdami rinką, kurioje nekorumpuotai žiniasklaidai buvo sudėtinga konkuruoti. Jo teigimu, viešinimo pinigai yra didžiausia problema, kurią reikėtų spręsti. Kaip ydinga praktika buvo paminėta, jog kiekviena valstybinė įstaiga turėdavo savo skyrių, kuris spręsdavo dėl viešinimo paslaugų, konkursų, ir tai skatino korupciją regionuose ar institucijose. Kaip galimas šios problemos sprendimo variantas buvo įvardytas centralizuotos viešinimo paslaugų sistemos sukūrimas⁵¹. **Viešųjų ryšių agentūrų** tarpininkavimas vertinamas kaip tam tikras „korupcinis kanalas“. Toks tarpininkavimas kaip didelė problema buvo pateiktas ir kito eksperto, kadangi šioms agentūroms netaikomas toks teisinis reguliavimas kaip įprastinėms žiniasklaidos priemonėms, ir pastarosios dažnai naudoja subrangą samdydamos jau minėtas agentūras⁵². Taigi, šioje srityje egzistuoja savotiškas **teisinio reguliavimo vakuumas**, o nesureguliuotas viešinimo paslaugų sektorius ir viešųjų ryšių agentūrų veikla sudaro sąlygas veikti korupcinei schemai, kai viešinimo paslaugos atliekamos per viešųjų ryšių agentūras⁵³. Taip pat matyti glaudžios **politikų ir verslo sąsajos** ne tik su visuomenės informavimo priemonėmis, tačiau ir su minėtomis agentūromis⁵⁴. Anot vieno iš ekspertų, savotiška pilkoji zona yra ir laisvai samdomi tekstų rašytojai, kadangi tokiais atvejais yra gana sudėtinga identifikuoti jų priklausomumą, skirtingai nuo žurnalistų, visuomenės informavimo priemonėse dirbančių pagal darbo sutartis⁵⁵. Pirmuoju atveju gana sudėtinga pasakyti, ar, pavyzdžiui, tinklaraštyje pateikiama nuomonė yra jį rašančio asmens asmeninė nuomonė, ar tai yra „užsakytas“ tekstas.

Toliau aptariant korupcijos raišką būtent viešinimo srityje paminėtina tai, jog

⁵¹ Interviu su tyrimo dalyviu D.

⁵² „<...> Viešųjų pirkimų tarnybos sistemoje žiniasklaidos įmonės naudoja subrangą. Viskas vyksta per PR kompanijas, kurios samdo žiniasklaidos priemones. Sistema neleidžia filtruoti pagal subrangą, negali pamatyti, kiek žiniasklaidos priemonės gauna viešinimo paslaugų pinigų <...>, reikėtų papildyti filtravimo mechanizmą <...> žiniasklaidos priemonės naudojasi viešinimo agentūromis, kurios laimi pirkimus, gauna lėšų ir pagal sutartis moka žiniasklaidos priemonėms pinigus už viešinimą.“ Interviu su tyrimo dalyviu E.

⁵³ „Valstybė iki šiol sąmoningai nėra suregulavusi PR paslaugų. Nėra nei specializuoto įstatymo, nei Visuomenės informavimo įstatyme nustatytų skaidrumo standartų, reguliavimo standartų sektoriuje, per kurį skirstomi didieji pinigai žiniasklaidos reklamai ar kitiems projektams <...> Šitie du mechanizmai – nesutvarkytas viešinimo paslaugų sektorius ir niekaip nereguliuojamas PR paslaugų sektorius – sudaro didžiausias prielaidas korupcijai. Šitos dvi temos ir sukūrė korupcinę schemą, kuri veikia Lietuvoje.“ Interviu su tyrimo dalyviu D.

⁵⁴ „<...> man paprasčiausia forma (korupcijos – aut. past.) yra kai per viešųjų ryšių agentūras politikai stengdavosi <...> Kas liečia verslininkus, jie darydavo įtaką – prašydavo nepažymėti medžiagos kaip reklamos, kurią parengė viešųjų ryšių agentūros.“ Interviu su tyrimo dalyviu B.

⁵⁵ Interviu su tyrimo dalyviu A.

„Transparency International“ Lietuvos skyriaus atliktoje šios srities studijoje nurodoma, kad pažadas „atsilyginti“ pirkimais, skirtais viešinimui, gali būti naudojamas kaip priemonė kurti žiniasklaidos priemonei spaudimą nekritikuoti konkrečių politikų ar institucijų⁵⁶. Kaip teigiama šiame tyrime, ryšiai tarp žiniasklaidos ir politikų stipresni yra savivaldos lygmeniu, o tokių ryšių iliustracija laikytinos situacijos, kai prieš rinkimus kai kuriose žiniasklaidos priemonėse padaugėja informacijos apie vieną ar kitą politiką, o po rinkimų viešinimo konkursus laimi būtent tos žiniasklaidos priemonės arba jų antrinės įmonės. Taip pat žiniasklaidos priemonės vengia viešinti nepalankią informaciją apie organizacijas, kuriose laimi viešinimo pirkimus⁵⁷. Siekiant didinti skaidrumą, žiniasklaidos priemonėms siūloma viešinti savo finansinę atskaitomybę, o politikams ir su jais susijusiems asmenims – deklaruoti sąsajas su žiniasklaidos priemonėmis⁵⁸.

Kaip atskira žiniasklaidos **rūšis**, kuri yra itin problemiška, paminėtina **regioninė spauda**, kurioje ypač klesti klientelizmas, kadangi dėl globalios ekonomikos ir finansų krizės poveikio ženkliai sumažėjo regioninių leidinių pajamos⁵⁹. Kaip nurodo ekspertai, situacija regionuose yra itin sudėtinga dėl sunkios visuomenės informavimo priemonių finansinės padėties ir vietos politikų daromos įtakos⁶⁰. Teigiama, jog regionuose yra itin paplitusi praktika, kai politikai valdo visuomenės informavimo priemonę⁶¹. „Transparency International“ 2016 metų duomenimis, 26 politikai (Seimo, savivaldybių tarybų nariai, valdininkai) valdė 57 skirtingas žiniasklaidos priemones⁶². Kita galima korupcijos raiškos žiniasklaidoje forma

⁵⁶ Galinytė A., Mrazauskaitė R., Trumpytė R., Muravjovas S. Viešinimui skirtų ES lėšų panaudojimo korupcijos rizikų analizė. „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2017, p. 2.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 7.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 2.

⁵⁹ Ragauskas P., Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., Vitkutė E. A. Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014, p. 31.

⁶⁰ „<...> sudėtinga situacija regionuose, nes ji (žiniasklaida – aut. past.) suvargusi ir visada buvo veikiama politikų interesų. Tas poveikis dažnai daromas. Druskininkų meras Malinauskas leidžia laikraštį ir dalina nemokamai <...> Regioninei žiniasklaidai sunku išgyventi. Rinka maža, bet čia reikia ugdyti auditorijos ir verslo sąmoningumą, nes žiniasklaida nėra toks pats verslas kaip kiti. Tai yra vienas iš demokratijos garantų. Valstybė turi padėti žiniasklaidai, kad visuomenė gautų tinkamą informaciją ir turinį.“ Interviu su tyrimo dalyviu C.

⁶¹ Interviu su tyrimo dalyviu E.

⁶² 26 politikai valdo 57 žiniasklaidos priemones. 2017 m. balandžio 3 d. Prieiga per internetą: <<https://naujienos.alfa.lt/leidimys/iq/26-politikai-valdo-57-ziniasklaidos-priemones/>>.

yra ne tam tikri aktyvūs veiksmai, o **neveikimas**. Kaip nurodo vienas iš ekspertų, „*neveikimas žiniasklaidoje yra baisiausia korupcijos išraiška, nes už pinigus ar kito-kius atsiskaitymus žiniasklaida nerašo, nerodo apie tam tikrą verslą ar politiką <...> Brangiausi straipsniai – ne tie išspausdinti, o tie, kurie nėra išspausdinami*“⁶³. Šiuo atveju akivaizdu, jog tokie atvejai yra itin latentiški, nes užsakomąjį straipsnį dar galima atpažinti iš turinio, o štai sužinoti, kas nebuvo parašyta, yra itin sudėtinga ir įmanoma nebent „pagavus už rankos“.

2012 metais atlikto Lietuvos atsparumo korupcijai tyrime buvo identifikuotos ir kiek kitokio pobūdžio problemos, daugiau susijusios su **neskaidrumu** ir **etikos stoka**. Žiniasklaidos skaidrumas ir etikos sistema praktikoje remiantis tyrimo metodologija buvo įvertintos vos 25 balais iš 100 galimų.

Šio tyrimo skyriuje, skirtame žiniasklaidos korupcijai⁶⁴, kaip pagrindinės su atsparumu korupcijai susijusios problemos buvo įvardyta nepakankamo žiniasklaidos koncentracijos ribojimo ir sunkių žiniasklaidos organizacijų ekonominių sąlygų nulėmta turinio įvairovės stoka, taip pat nepakankamas veiklos skaidrumas, neefektyvi etikos savitvarkos sistema, žiniasklaidos priemonių atskaitingumo trūkumas. Buvo konstatuota, kad nesudarytos tinkamos sąlygos plėtotis tiriamajai žurnalistikai, o žiniasklaidos pajėgumas informuoti visuomenę apie korupciją ir jos poveikį yra gana ribotas⁶⁵. Šiame kontekste kaip teigiamą iniciatyvą galima paminėti portalo *15min.lt* 2015 metais įsteigtą tyrimų skyrių, kurio veiklos sritimis įvardijami „neskaidrūs viešieji pirkimai, korupcija, vietinės ir tarptautinės aferos“⁶⁶. Šiame portale sukurta platforma, kurioje galima pranešti apie neskaidrią veiklą, taip pat palaikyti tiriamąją žurnalistiką įsigyjant suvenyrų⁶⁷. Turėtina omenyje, kad tiriamoji žurnalistika reikalauja nemažai laiko ir finansinių resursų, todėl svarstyтина vieno iš apklaustų ekspertų idėja steigti premijas už gerus žurnalistinius tyrimus, kuriuos skirtų nepriklausoma komisija⁶⁸. Tokio pobūdžio priemonės, kaip kad buvo minėta I straipsnio dalyje, yra taikomos ir kitose valstybėse. Tokiu atveju reikėtų nuspręsti, iš kokių finansinių šaltinių tokios premijos galėtų būti steigiamos ir koks subjektas turėtų teisę priimti sprendimą, dėl kurio objektyvumo nekiltų daug abejonių.

⁶³ Interviu su tyrimo dalyviu D.

⁶⁴ *Jastramskis D.* 11 skyrius „Žiniasklaida“, p. 219–233. Žr. Lietuvos atsparumo korupcijai tyrimas. Autorių kolektyvas (autorių grupės vadovas – A. Čepas). „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2012.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 219.

⁶⁶ Žr. <<https://www.15min.lt/tema/15minlt-tyrimas-32776>>.

⁶⁷ Žr. <<https://www.15min.lt/palaikyktiesaprisideti>>.

⁶⁸ Interviu su tyrimo dalyviu A.

Korupcijos prevencijos priemonės

Kaip viena iš naujausių priemonių, skirtų korupcijai pažaboti, paminėtinas neseniai priimtas Pranešėjų apsaugos įstatymas⁶⁹, kuris turėtų įsigaliooti nuo 2019 metų. Būtinybę sukurti veiksmingą pranešėjų apsaugos sistemą akcentavo ir tyrimo metu apklausti ekspertai⁷⁰. Šio įstatymo 3 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad informacija apie pažeidimus⁷¹ teikiama siekiant apsaugoti viešąjį interesą, o 2 dalyje konkrečiai išvardyti atvejai, kuriais tokia informacija yra teikiama, pvz., kai yra kliudoma teisėsaugai atlikti tyrimus ar teismams vykdyti teisingumą, finansuojama neteisėta veikla, neteisėtai ar neskaidriai naudojamos viešosios lėšos ar turtas, turtas įgyjamas neteisėtu būdu ir kt. Numatytas sąrašas nėra baigtinis, kadangi minėto straipsnio 8 punkte įtvirtinta galimybė kreiptis ir dėl „kitokių pažeidimų“, kurie apimtų įvairaus pobūdžio korupcines veikas. Tad šio įstatymo apsauga galėtų pasinaudoti ir žurnalistai bei kiti visuomenės informavimo priemonių darbuotojai⁷², kurie atskleistų jų įstaigoje daromus pažeidimus. Įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje išvardyti trys būdai, kaip asmuo galėtų pateikti informaciją apie pažeidimus: 1) įstaigoje per vidinį informacijos apie pažeidimus teikimo kanalą; 2) kompetentingai institucijai tiesiogiai; 3) viešai. Kitose 4 straipsnio dalyse apibrėžiamos aplinkybės, kurioms esant galima pateikti informaciją aukščiau minėtais būdais, o 5 straipsnyje nustatytos kompetentingos institucijos funkcijos, nurodant, kad jas įgyvendina Lietuvos Respublikos prokuratūra. Įstatymo 8–15 straipsniuose reglamentuojamos įvairios pranešėjų apsaugos priemonės – konfidencialumo užtikrinimas, draudimas daryti neigiamą poveikį, teisinės gynybos priemonės, atlyginimas už vertingą informaciją, kompensavimas, teisinė pagalba, atleidimas nuo atsakomybės. Šio įstatymo priėmimas vertintinas kaip teigiamas žingsnis, padėsiantis užtikrinti pranešėjų apsaugą tiek apskritai, tiek ir pranešėjus žiniasklaidos sektoriuje konkrečiai. Tiesa, kaip teigia E. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, gana skubotai priimtas įstatymas turi trūkumų, ypač dėl planuotos kompetentingos institucijos (aktyvios, veikiančios vieno langelio principu ir skatinančios gyventojų pasitikėjimą) vizijos, kuri galiausiai įstatyme nebuvo

⁶⁹ Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymas // TAR, 2017, Nr. 19743.

⁷⁰ Interviu su tyrimo dalyviu A.

⁷¹ Remiantis įstatymo 2 straipsnio 5 dalimi, „pažeidimu“ yra laikoma „įstaigoje galbūt rengiama, daroma ar padaryta nusikalstama veika, administracinis nusižengimas, tarnybinis nusižengimas ar darbo pareigų pažeidimas, taip pat šiurkštus privalomų profesinės etikos normų pažeidimas ar kitas grėsmę viešajam interesui keliantis arba jį pažeidžiantis teisės pažeidimas, apie kuriuos pranešėjas sužino iš savo turimų ar turėtų tarnybos, darbo santykių arba sutartinių santykių su šia įstaiga“.

⁷² Remiantis įstatymo 2 straipsnio 6 dalimi „pranešėju“ yra laikomas „asmuo, kuris pateikia informaciją apie pažeidimą įstaigoje, su kuria jį sieja ar siejo tarnybos ar darbo santykiai arba sutartiniai santykiai (konsultavimo, rangos, stažuotės, praktikos, savanorystės ir pan.), ir kurį kompetentinga institucija pripažįsta pranešėju“.

įgyvendinta, jos pakankamai „apkarpytas“ funkcijas priskyvus prokuratūrai (iš esmės – dėl ribotų finansinių galimybių naujai institucijai steigti). Minėtos autorės nuomone, geriausia būtų steigti nepriklausomą instituciją ar bent jau naują padalinį, kuris dirbtų išimtinai su pranešėjų apsauga, kadangi esant daugiau dėmesio ir pagalbos elementų apsauga būtų efektyvesnė. Iš esmės galima sutikti su šiuo teiginiu, tik kyla abejonė, ar pranešėjų apsaugos klausimas nėra pernelyg siauras, kad šiuo atveju būtina kurti atskirą instituciją su jos atskiru biurokratiniu aparatu ir taip sukurti papildomą administracinę našlą valstybei plečiant viešąjį sektorių. Ar tokia institucija būtų reikalinga, matyt, parodys tai, kaip bus toliau įgyvendinamas jau priimtas įstatymas, tai priklauso tiek nuo Vyriausybės, kuri priims įstatymo įgyvendinamuosius teisės aktus, tiek ir nuo prokuratūros, kuri taikys įstatymą praktikoje⁷³.

Kita galima korupcijos prevencijos žiniasklaidoje priemonė – visuomenės informavimo priemonių **finansinių galimybių stiprinimas**. Visuomenės priemonių pažeidžiamumą šioje srityje iliustruoja šis vieno iš ekspertų komentaras: „*Jeigu nieks nemoka už turinį, jis yra labai prastas arba visada atsiranda, kas už jį sumokės.*“⁷⁴ Kitas tyrimo dalyvis nurodė, kad dabartinis pridėtinės vertės mokesčio tarifas yra pernelyg didelis, ir tai, jog reikėtų pagalvoti apie galimybes teikti žiniasklaidai subsidijas⁷⁵. Kaip dar viena galima korupcijos prevencijos priemonė ekspertų buvo nurodyta ir **mokymų bei konferencijų** teikiama nauda, kadangi tai skatina žurnalistus laikytis aukštesnių standartų savo veikloje: „*Žurnalistus reikia mokyti, tobulinti jų edukaciją*“⁷⁶, „*tyrimai ir konferencijos iš dalies efektyvi priemonė, svarbu, kad teorija ir praktika neišsiskirtų*“⁷⁷, „*parodymas aukštesnių standartų žurnalistams veikia, nes tuo pačiu jie nori to pačio aukšto standarto, jie nori būti kompetentingi žurnalistai, kaip iš minėtų žiniasklaidos priemonių (užsienio – aut. past.)*“⁷⁸. Tokiu būdu mokymai ir konferencijos yra pateikiami ne kaip butaforinė, o kaip realios naudos duodanti priemonė, kuri paskatintų žurnalistus savo darbe laikytis aukštesnių etikos standartų.

⁷³ Kavoliūnaitė-Ragauskienė E. Pranešėjų apsaugos įstatymas – ar skuba virs kokybe? BNS, 2017 m. lapkričio 30 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujienal/aktualu/komentarai/egle-kavoliunaitė-ragauskienė-pranešėjų-apsaugos-įstatymas-ar-skuba-virs-kokybe-500-889128>>.

⁷⁴ Interviu su tyrimo dalyviu C.

⁷⁵ „*Dabartinis 9 procentų PVM yra per didelis <...> Geriausia, kai žiniasklaida nėra biedna, nes stipri žiniasklaida niekada neparsidavinės. <...> reikia pasiimti Skandinavijos pavyzdį, kur jie subsidijuoja žiniasklaidą. Viena iš subsidijų buvo per PVM, kita per regioninę žiniasklaidą, kuri gaudavo lėšų iš apmokestintų didžiausių žiniasklaidos priemonių.*“ Interviu su tyrimo dalyviu B.

⁷⁶ Interviu su tyrimo dalyviu A.

⁷⁷ Interviu su tyrimo dalyviu C.

⁷⁸ Interviu su tyrimo dalyviu E.

IŠVADOS

Korupcija žiniasklaidoje yra sudėtingas fenomenas, pasižymintis latentiniu pobūdžiu ir todėl sunkiai tiriamas ar pamatuojamas. Kaip teigiama mokslinėje literatūroje, žiniasklaidos korumpuotumo lygis priklauso nuo korupcijos išvešėjimo atitinkamoje visuomenėje. Korupcija žiniasklaidoje pasižymi skirtinga struktūra, intensyvumu bei dinamika įvairiuose pasaulio regionuose ir valstybėse, kai kuriose pokomunistinėse valstybėse matyti sisteminės žiniasklaidos korupcijos bruožų.

1. Lietuva nepriskirtina prie valstybių, kuriose klesti sisteminė žiniasklaidos korupcija, tačiau yra tam tikros probleminės sritys, tokios kaip padėtis regioninėje žiniasklaidoje ar viešinimo paslaugų teikimo srityje. Apklaustų ekspertų nuomone, egzistuoja neskaidrūs politikų ir žiniasklaidos priemonių ryšiai, taip pat trūksta skaidrumo žiniasklaidos priemonių valdyme ir kt.
2. Žiniasklaidos veiklos skaidrumui daugiausia įtakos darantys subjektai yra verslas, politikai ir žiniasklaidos priemonių savininkai. Didelis pavojus kyla tuomet, kai politikai yra visuomenės informavimo priemonių savininkai, o dažnu atveju atsiranda ir vadinamasis oligarchinis trikampis, kai išvien veikia politikai, verslas ir žiniasklaidos priemonės (ar jų savininkai). Siekiant didinti skaidrumą šioje srityje, siektina, jog informacija apie žiniasklaidos priemonės valdymą būtų kiek įmanoma labiau viešinama. Svarstyтина galimybė tobulinti įstatyminį reguliavimą, visuomenės informavimo priemonėms nustatant pareigą viešinti tokią informaciją oficialiuose visuomenės informavimo priemonių tinklalapiuose.
3. Kaip itin probleminė sritis išskirtina viešojo administravimo subjektų administruojamos viešinimui skirtos (daugiausia Europos Sąjungos struktūrinės paramos) lėšos, kurios galimai įsisavinamos per neskaidrius konkursus ir dažnai kaip tarpininkams veikiant viešųjų ryšių agentūroms, kurių veikla yra mažai reglamentuojama. Be to, Lietuvos žiniasklaidos priemonės yra gana pažeidžiamos finansiškai (tai akivaizdžiai matyti regionuose).
4. Kaip galimos korupcijos žiniasklaidoje prevencijos priemonės paminėtina mokymų bei konferencijų organizavimas, taip pat stipendijų už geriausius tiriamosios žurnalistikos tyrimus steigimas. Nusprendus steigti tokias stipendijas, reikėtų numatyti, iš kokio šaltinio tokia premija galėtų būti finansuojama ir koks subjektas ją galėtų paskirti.
5. Kaip teigiamas poslinkis didinant žiniasklaidos veiklos skaidrumą vertintinas Pranešėjų apsaugos įstatymo priėmimas. Tiesa, kiek jis bus efektyvus, priklausys nuo priimtų įgyvendinamųjų teisės aktų ir prokuratūros, kuri įgyvendins kompetentingos institucijos funkcijas, veiklos.

LITERATŪRA

I. Mokslinė literatūra

1. *Ablander S. M., Hudson S.* The Handbook of Business and Corruption. Cross-Sectional Experiences. Emerald Publishing Limited, 2017.
2. *Abramavičius A., Švedas G.* Valstybės tarnautojui prilyginamas asmuo kaip nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams subjektas. ISSN 2029-4239 (online). Teisės apžvalga, Law review No. 2 (14), 2016, p. 206 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://eltalpykla.vdu.lt/bitstream/handle/1/32456/ISSN2029-4239_2016_N_2_14.PG_194-209.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Lietuvos atsparumo korupcijai tyrimas. Autorių kolektyvas (autorių grupės vadovas – A. Čepas). „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2012.
4. *Mungiu-Pippidi A.* Freedom without Impartiality. The Vicious Circle of Media Capture. Chapter 3, p. 33, 36. Cituota iš: *Gross P., Jakubowicz K.* (eds). Media Transformations in the Post-Communist World. Eastern Europe's Tortured Path to Change. Lexington Books, 2013.
5. *Ragauskas P., Kavoliūnaitė-Ragauskienė E., Vitkutė E. A.* Korupcija privačiame sektoriuje: normatyvinė samprata ir paplitimas tam tikrose srityse. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas, Vilnius, 2014.
6. *Spence H. E., Alexandra A., Quinn A., Dunn A.* Media, Markets and Morals. Willey-Blackwell, 2011.

II. Teisės aktai ir teismų praktika

7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutarimas byloje Nr. 24/07 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta483/content>>.
9. Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymas // Teisės aktų registras, 2017, Nr. 19743.
10. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 41-1162.
11. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 71-1706.

III. Kiti šaltiniai

12. Fighting Corruption in the Media. Association of Accredited Public Policy Advocates to the European Union. 2016 m. rugsėjo 24 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.aalep.eu/fighting-corruption-media>>.
13. *Galinytė A., Mrazauskaitė R., Trumpytė R., Muravjovas S.* Viešinimui skirtų ES lėšų panaudojimo korupcijos rizikų analizė. „Transparency International“ Lietuvos skyrius, 2017.

14. *Jackevičius M.* Dėl „WikiLeaks“ paviešintos galimos korupcijos žiniasklaidoje STT tyrimo nepradės. 2011 m. liepos 19 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.delfi.lt/verslas/medija/del-wikileaks-paviesintos-galimos-korupcijos-ziniasklaidoje-stt-tyrimo-neprades.d?id=47756927>>.
15. *Juozapavičius R.* (sud.). Žiniasklaidos skaidrumas. Straipsnių rinkinys. „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Eugrimas, 2007.
16. *Cordero M. S.* Three Ways to Fight Corruption in The Media. 2016 m. lapkričio 18 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.org/news/feature/three_ways_to_fight_corruption_in_the_media>.
17. *Kavoliūnaitė-Ragauskienė E.* Pranešėjų apsaugos įstatymas – ar skuba virs kokybe? BNS, 2017 m. lapkričio 30 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/komentarai/egle-kavoliunaite-ragauskiene-praneseju-apsaugos-istatymas-ar-skuba-virs-kokybe-500-889128>>.
18. Lithuania’s Corrupt Media Hurts Everyone, Including U.S. Businesses. Public Library of U.S. Diplomacy. 2007 m. rugsėjo 13 d. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://wikileaks.org/plusd/cables/07VILNIUS648_a.html>.
19. *Mendes M.* Overview of Corruption in the Media in Developing Countries. Transparency International, 2013.
20. STT: Gedvydas Vainauskas Rolandui Paksui siūlė kyšį dėl „Norfos“ parduotuvės // *www.15min.lt*, 2016 m. vasario 29 d. Prieiga per internetą: <<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/stt-gedvydas-vainauskas-rolandui-paksui-siule-kyysi-56-588997>>.
21. STT nepradės tyrimo dėl „WikiLeaks“ pranešimų apie korupciją Lietuvos žiniasklaidoje // *lrytas.lt*, 2011 m. liepos 19 d. Prieiga per internetą: <<https://lietuvosdiena.lrytas.lt/-13110737601308872349-stt-neprad%C4%97s-tyrimo-d%C4%97l-wikileaks-prane%C5%A1im%C5%B3-apie-korupcij%C4%85-lietuvos-%C5%BEiniasklaidoje.htm>>.
22. *White A.* (ed). Untold Stories: How Corruption and Conflicts of Interest Stalk the Newsroom. Ethical Journalism Network, London, 2015.
23. 26 politikai valdo 57 žiniasklaidos priemonės. 2017 m. balandžio 3 d. Prieiga per internetą: <<https://naujienos.alfa.lt/leidinys/iq/26-politikai-valdo-57-ziniasklaidos-priemones/>>.
24. <<http://stirna.info/pages/apie>>.
25. <<http://www.stt.lt/lt/menu/nusikaltimu-tyrimai/#turinys>>.
26. <<https://www.transparency.org/>>.
27. <<https://www.15min.lt/tema/15minlt-tyrimas-32776>>.
28. <<https://www.15min.lt/palaikyk-tiesa/prisideti>>.
29. <<https://100r.org/>>.

Mindaugas LANKAUSKAS
Law Institute of Lithuania

CORRUPTION AND LACK OF TRANSPARENCY IN LITHUANIAN MEDIA

Summary

The main subject of the article is corruption and lack of transparency in Lithuanian media. In the first part of the article, the phenomenon of media corruption is analysed, including main features of this phenomenon and differences in various countries. Examples of good practice of fighting corruption are analysed as well. The second part of the article is dedicated to Lithuanian experience related to corruption and non-transparent practices in the media sector. Subsequently, according to the analysis of the legal basis and the results of qualitative interviews with experts in the field, the author proposes recommendations concerning suitable measures to prevent corruption in the media sector.

Corruption in media is a complex phenomenon with latent character; therefore it is quite complicated to research and measure. According to scientific literature, the level of corruption in the media sector is strongly related to the general level of corruption in a particular society. Media corruption in different world regions and countries has its own dynamics, structure and intensity. The situation in some of post-communist countries could be characterised as “systemic media corruption” or “vicious media market”. It would be a bit of an exaggeration to assign Lithuania to such group of countries; however, there are problematic areas in the Lithuanian media sector. Based on the results of the research, especially vulnerable areas are regional media and the funding of public relations services. According to the opinion of the experts, a serious problem is non-transparent informal relations between politicians and media outlets. Lack of the transparency could be noticed regarding ownership of the particular outlets. Moreover, sometimes owners act as *de facto* editors.

Key players in the Lithuanian media sector are businesses, politicians and owners of media outlets. A big threat to transparency is when a politician owns particular outlet. Furthermore, in some cases the emergence of the so-called oligarchic triangle could be observed, i.e. that politicians, businesses and media outlets (or owners of the outlets) work together, and this scheme is especially dangerous. In order to increase transparency in the media sector, information concerning ownership of media outlets should be made available to the public as much as possible by, for instance, imposing a requirement for media organisations to provide such information on their official websites. Another problematic area is funding (in most cases from EU structural funds) for public relations that is administered by public bodies. The main problem is non-transparent public procurement tenders, where public relations agencies act as intermediaries between public bodies and media outlets. In addition, it should be stressed that the Lithuanian media is quite vulnerable financially, especially in the rural regions, where the advertising market is small.

In order to curb media corruption and raise awareness about this issue among journalists, it is recommended to organize special training or conferences on the subject. Another possibility is to establish scholarships for the best research in investigative journalism. In this case, it is important to consider the source of funding and an independent body that could grant such scholarships. Lastly, it should be noted that while the recent adoption of Whistleblowers' protection law is also a positive change in the media sector, it is difficult to say how effective it will be in the future because implementation of the law is strongly dependent on substatutory legal acts and the role of Public Prosecutor's office.